

Een Kijkje over de Schutting: Een visie op Aansluiting en Doorstroom

Interstedelijk Studenten Overleg
Bemuurde Weerd o.z. 1, 3514 AN Utrecht
T 030-230 26 66 / F 030-230 44 11
E iso@iso.nl / I www.iso.nl

Utrecht, mei 2008

Voorwoord

Minister Plasterk lanceerde met zijn Strategische Agenda in november 2007 de 'aanval op de uitval'. Ondanks dat er vele factoren zijn binnen het hoger onderwijs die de uitval beïnvloeden, moeten we constateren dat er ook factoren zijn buiten het hoger onderwijs die invloed hebben op de uitval. Deze factoren hebben vooral te maken met de kwaliteit van de doorstroom van studenten vanuit het aanleverende onderwijs en de aansluitingsproblemen die hierbij optreden.

Aangezien de manier waarop curricula en begeleiding in het Mbo en het Vo worden ingevuld onlosmakelijk verbonden is met de instroom in het hoger onderwijs, vindt het ISO het hoog tijd een visie op deze thematiek te ontwikkelen. Deze notitie kan gezien worden als een algemene visie van het ISO op het gebied van aansluiting en doorstroom. De notitie legt vooral de nadruk op zaken die het ISO graag in de discussie wil benadrukken en op waarop we de komende jaren graag willen inzetten. Het is bedoeld als een kader waarin binnen het ISO in de toekomst concrete op de praktijk gerichte voorstellen kunnen worden ontwikkeld.

Er wordt nog vaak te weinig samengewerkt tussen de onderwijssectoren. Het is hierbij goed de hand eerst in eigen boezem te steken. Het ISO is daarom trots te melden dat in aanloop naar deze notitie een regulier bestuurlijk overleg in het leven is geroepen tussen Landelijk Actie Komitee Scholieren(LAKS), de Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs(JOB), de Landelijk Studenten Vakbond (LSVb) en het ISO. In dit verband wil het ISO zijn hernieuwde doorstroomagenda een impuls geven.

Wij wensen u veel leesplezier,

Bastiaan Verweij

Inleiding

Het Nederlandse onderwijssysteem is uniek in haar vorm en structuur. Door in een zeer vroege fase op niveau te differentiëren probeert het systeem onderwijs op maat te bieden voor elke scholier en student. De structuur biedt grote voordelen, er is grote diversiteit en maatwerk in opleidingstrajecten en de onderwijsgroepen zijn betrekkelijk homogeen. Het vasthouden aan deze inrichting van het stelsel heeft ook een aantal grote nadelen. Er is sprake van een enorme verkokering van de verschillende niveaus. Door de vroege differentiatie lijken scholen niet in staat de flexibiliteit te bieden die past bij de ontwikkelingen die studenten en scholieren in hun jeugd doormaken. Het blijkt zeer moeilijk voor scholieren en studenten goed aan te sluiten bij en door te stromen in aanverwante trajecten. De problemen die scholieren ondervinden bij de doorstroom van Vmbo tl naar de Havo is hier een goed voorbeeld van. Buiten de horizontale verkokering blijken ook nog steeds schotten te bestaan in de aansluiting in verticale trajecten zoals veel studenten hebben ervaren bij de overgang van de middelbare school naar hogeschool en universiteit.

Deze kokers en schuttingspunten zijn voor het ISO van belang op twee punten. Ten eerste, in kwantitatieve zin, in het licht van verhoging van het deelnameniveau in het hoger onderwijs waar grote kansen liggen ook 'voor de poort' in het voortgezet onderwijs. Ten tweede, in kwalitatieve zin, merkt het ISO dat veel studenten studievertraging oplopen door aansluitingsproblemen die zij ervaren bij de overgang van voortgezet naar hoger onderwijs en van het Mbo naar het Hbo. Reden genoeg voor het ISO om in te gaan op de problematiek rondom aansluiting en doorstroom. De notitie is uitdrukkelijk gericht als bijdrage aan de discussie in het hoger onderwijs zonder daarbij de fout te maken niet in te gaan op welke kansen er ook in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs liggen ter verbetering van de aansluiting en doorstroom van scholieren en studenten.

De notitie is als volgt opgebouwd. Als eerste zullen drie specifieke 'scharnierpunten' in de aansluiting naar het hoger onderwijs worden behandeld. Achtereenvolgens zijn dit Vo-Ho, Mbo-Hbo en Hbo-Wo. Deze hoofdstukken zijn gescheiden te lezen, met het risico dat er overlap bestaat in de hoofdstukken. Daarom valt tenslotte, bij wijze van conclusie een algemeen hoofdstuk te lezen met een aantal zaken die het ISO over de hele linie onder de aandacht wil brengen.

Om misverstanden te voorkomen is het goed om te bepalen welke betekenis aan bepaalde sleutelbegrippen wordt toegekend. Deze betekenissen zijn grotendeels ontleend aan de publicatie '*Doorstroom in het onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting*' van het Lectoraat Instroommanagement en aansluiting van Saxion Hogescholen.

Doorstroom

De doorstroom kent twee verschillende componenten een kwalitatieve en een kwantitatieve. In kwantitatieve zin is doorstroom het aantal studenten dat een opleiding begint, voortzet of beëindigt. In kwalitatieve zin kan doorstroom worden gezien als: '*het succesvol bewandelen van (doorlopende) leerwegen naar het hoogst haalbare niveau van de deelnemer*'¹

Aansluiting

Aan het begrip aansluiting wordt in deze notitie de volgende betekenis toegekend: de (onderwijskundige) voorwaarden die garanties bieden dat de doorstroom (in beide betekenissen) optimaal verloopt.² Zonder aansluiting geen doorstroom.

¹, Roel van Asselt *Doorstroom in het onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting* 70, Saxion Hogescholen(2007),
² Ibidem, 11

Theoretisch Kader

Voor deze notitie is gekozen om een theoretisch kader ter hand te nemen die als leidraad moet dienen in de behandeling van de verschillende schakelpunten in de aansluiting binnen en naar het hoger onderwijsstelsel. Het theoretisch kader is afgeleid uit de praktijktheorie van de aansluiting uit de publicatie '*Over leerloopbanen, onderwijsketen en aansluiting*' van Roel van Asselt en Pieter Leenheer.³ Deze praktijktheorie biedt een heldere theoretische kapstok om aansluiting en doorstroom(problematiek) aan op te hangen. Waar de theorie van Van Asselt ingaat op alle sectoren en bijbehorende 'scharnierpunten' binnen het Nederlandse onderwijs, spitst deze notitie zich uitsluitend toe op de verschillende scharnierpunten rondom het hoger onderwijs.

In de 'Theorie van de Aansluitpraktijk' wordt een onderscheid gemaakt tussen vier verschillende aspecten waarop fricties in de aansluiting kunnen plaatsvinden. De vier door van Asselt en Leenheer aangevoerde aansluitingsaspecten, zijn veranderingen die betrekking op:

Inhoud van programma's

Hieronder worden aansluitingsaspecten bedoeld die te maken hebben met het niveau van kennis en vaardigheden van de instromende student, uiteraard gekoppeld aan het niveau dat op dat moment van hem wordt verwacht. Op dit moment lijkt in het hoger onderwijs en dan vooral in het Hbo het niveau van Rekenen en taal onder grote druk te staan. Daarnaast wordt al jaren gediscussieerd over het instroomrecht van Mbo-4 studenten in niet verwante opleidingen op het Hbo. Deze programma's zouden inhoudelijk niet goed (genoeg) aansluiten.

Een andere pedagogisch/didactische benadering

Als een student overstapt van de ene naar de andere onderwijssector kan een groot verschil bestaan in pedagogisch/didactische benadering. Dit heeft dan vooral te maken met de manier waarop het onderwijs wordt gegeven en de manier waarop geleerd dient te worden. Bij dit aspect gaat het er vooral om in hoeverre de pedagogisch/didactische breuk te hanteren is voor de student..

Een nieuwe leeromgeving

Dit aspect doelt vooral op de vorm waarin het onderwijs wordt gegeven en hoe student en docent met elkaar omgaan. Specifieker gaat het hierbij om groepsvormen, toetsvormen, leersituatie, leertempo, portfoliogebruik enzovoorts⁴. Voorbeelden hiervan zijn de overstap van het kleinschalige(r) voortgezet onderwijs naar het grootschaliger hoger onderwijs en de binding met docenten die daarmee kan samenhangen. Op het Hbo hebben studenten vaak moeite met de grote mate van zelfreflectie die vooral door Havisten weinig wordt toegepast in de vooropleiding. Omdat dit aspect in het hoger onderwijs veel verwantschap heeft met de andere pedagogisch/didactische benadering worden deze twee in deze notitie samengevoegd.

In deze notitie is ervoor gekozen om aan de vier aspecten van de 'Theorie van de Aansluitpraktijk' nog een aspect toe te voegen: de nieuwe leefomgeving. Bij dit aspect wordt vooral ingegaan op alle gevolgen die een overstap op sociaal vlak voor een student kan hebben. Veel studenten gaan voor het eerst zelfstandig wonen en verhuizen bijvoorbeeld voor het eerst naar een grote stad. Ook dit aspect is van belang in de aansluiting (en dus de doorstroom) van studenten in en met het hoger onderwijs.

³: Roel van Asselt en Pieter Leenheer *Over leerloopbanen, onderwijsketen en aansluiting Meso-Focus 2006*,

⁴ *Doorstroom in het onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting 54*, Saxion Hogescholen(2007),

Verwachtingen omtrent de overstap

Dit aspect valt in twee delen uiteen. Ten eerste heeft dit aspect alles te maken met het organiseren van goede voorlichting. Door goede voorlichting moeten studenten een goed beeld krijgen van welke opleiding het beste bij hun specifieke interesses, competenties en/of behoeften aansluit. Het tweede deel van dit aspect heeft betrekking op alle drie de voornoemde aspecten. Het 'leed' dat alle drie kunnen veroorzaken, kan worden verzacht doordat beide partijen (student en opleiding) weten wat ze te wachten staat. Het is daarom noodzakelijk dat student en opleiding goed op de hoogte zijn van elkaars specifieke competenties en daarmee ook eventuele deficiënties.

De verschillende 'scharnierpunten' in het hoger onderwijs worden in deze notitie zo langs deze vier aspecten benaderd.

- Inhoud van programma's,
- Een andere pedagogisch en didactische benadering en de nieuwe leeromgeving,
- Nieuwe Leefomgeving
- Verwachtingen omtrent de overstap.

Fricities

Het is van uitdrukkelijk belang dat bij het verbeteren van de aansluiting en het bestrijden van de uitval de nadruk niet enkel wordt gelegd op het verbeteren van de inhoudelijke aansluiting. Al boven genoemde factoren, en waarschijnlijk nog wel meer, kunnen een reden zijn dat de student fricties ondervindt en de aansluiting niet goed ervaart en daardoor vertraging oploopt en/of uitvalt.

Dit wil echter niet zeggen dat er helemaal geen fricties meer zouden moeten zijn in de overstap. Een overstap naar een andere opleiding is juist ook een leermoment dat onmisbaar is in de pedagogische ontwikkeling. Het is dan ook helemaal niet verkeerd als een student na een jaar door verbeterde zelfkennis tot andere inzichten komt en van studie wil wisselen. Dit kan juist verhelderend werken. Er is dan sprake van een constructieve frictie⁵. Het mag echter nooit zo zijn dat de fricties zo hoog oplopen dat een student onnodig wordt vertraagd of verhinderd.

⁵ Roel van Asselt, *Doorstroom in het onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting* 36, Saxion Hogescholen(2007),

Vo-Ho

Veruit de grootste instroom in het hoger onderwijs komt voort uit het Havo en het Vwo. Het Hbo ontvangt 83% van de Havisten en 15% van de Vwo'ers. 74% van de Vwo'ers stroomt direct door naar het wetenschappelijk onderwijs (Wo)⁶. Ondanks dat 10%⁷ van zowel Havisten als Vwo'ers het jaar na het behalen van hun diploma geen onderwijs volgt, is het algemene beeld dat er nog weinig rek in de Vo-instroom in het hoger onderwijs zit. De scholieren die het jaar na hun diploma niet direct verder studeren, gaan vaak een jaar er tussenuit, reizen of werken.

Enige cijfers: in het schooljaar 1997/1998 werd de Tweede Fase ingevoerd. Deze nieuwe inrichting van het voortgezet onderwijs had mede ten doel de aansluiting met het hoger onderwijs te verbeteren. Er kwam meer nadruk te liggen op het aanleren van algemene vaardigheden. Deze doelstelling is volgens de studenten zelf in meer of mindere mate bereikt: De aansluiting van Havo naar Hbo ging op een vierpuntschaal van 2,8 oude-stijl, naar 3,2 bij de Tweede Fase⁸. Bij de aansluiting van Vwo naar Wo was de verbetering minder groot: van 3,2 naar 3,3. Opleiders in het Ho zijn echter veel kritischer, ondanks dat een groot percentage opleiders de beheersing van algemene vaardigheden door studenten aanwezig acht, werd een grote verslechtering in de beheersing van vakinhoudelijke kennis opgemerkt; 30% vond de algemene vaardigheden zeker wel aanwezig, tegen 10% die meende dat deze niet aanwezig waren. 10% vindt de vakinhoudelijke kennis aan de maat tegenover een veel groter percentage van 42% dat meende dat de vakinhoudelijke kennis zeker niet aan de maat is⁹. Studenten waren veel positiever, in 2003 vond 60% van hen dat zij de vakinhoud goed beheersten¹⁰.

Extra zorgen baren de cijfers op het gebied van rekenen en taal. Waar de commissie Meijerink vooral de nadruk legde op achterstanden in het Hbo, lijken ook de opleiders in het Wo zeer kritisch: 50% vindt dat zij zeker geen adequaat niveau van rekenen en taal hebben, bij rekenen is dit percentage 42%.

Tenslotte zijn er enkele cijfers bekend over hoe studenten de hulp ervaren bij hun studiekeuze. Waar studenten over het algemeen redelijk positief lijken over de aansluiting, is 36% van de Vwo'ers en slechts 33% van de Havisten tevreden over de hulp die zij kregen bij de studiekeuze.

Programmatische aansluiting

Gezien bovenstaande cijfers laat de programmatische aansluiting van het voortgezet met het hoger onderwijs te wensen over, ondanks invoering en een dubbele herziening van de Tweede Fasestructuur. Het ISO ziet veel in de aanbevelingen van de commissie Meijerink om doorlopende, sectoroverstijgende leerlijnen te ontwikkelen en dan niet alleen op het gebied van rekenen en taal maar ook op de andere vakgebieden. De profielstructuur leent zich goed voor het afstemmen van vakinhoud met het vervolgonderwijs. Als deze inhoudelijk doorlopende leerlijnen worden vormgegeven kan een begin worden gemaakt met een, zoals de onderwijsraad het betitelde, Afspraak Aanvang Hoger Onderwijs¹¹, waarin het hoger onderwijs samen met het aanleverende onderwijs een competentieprofiel opstelt van wat van studenten bij aanvang van het hoger onderwijs wordt verwacht.

Voor het ISO staat voorop dat het Vwo- of Havo-examen toelatingsrecht blijft bieden tot respectievelijk het Wo en het Hbo. Europees gezien houdt het niveau van onze afgestudeerden niet over¹². Als wij geen (verdere) concessies willen doen aan het eindniveau van het hoger onderwijs ligt het voor de hand

⁶ In-, door- en uitstroom van leerlingen in het reguliere onderwijs, Statline 2004/2005, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Cfi) en Centraal Bureau voor de Statistiek

⁷ idem

⁸ Tweede Fase Adviespunt, *Zeven jaar Tweede Fase; een balans* (2005)

⁹ Idem

¹⁰ ROA, 2005

¹¹ Onderwijsraad *Een succesvolle start in het Hoger Onderwijs*, (2008)

¹² ROA *REFLEX-Onderzoek*, 2007

dat als er vakinhoudelijke deficiënties optreden, deze moeten worden weggewerkt aan de instroomkant, dus in dit geval het liefst al in het voortgezet onderwijs.

Deze redenering moet niet gezien worden als het 'over de schutting gooien' van problematiek. Het voortgezet onderwijs heeft een belangrijke voorbereidende functie. Het ISO vindt het dan ook zeer logisch dat vakinhoudelijke eindthermen in samenspraak met het hoger onderwijs worden vormgegeven. De stem van het Ho moet toonaangevend zijn, uiteraard in balans met de mogelijkheden die het Vo kan bieden.

De landelijke afspraken moeten worden verankerd in het curriculum en uiteindelijk, als waarborg, in het centraal schriftelijk examen. Het ISO ziet weinig in het voorstel van de onderwijsraad om deze landelijke niveaureisten op internet aan te bieden zodat studenten zelf moeten checken of hun onderwijs de afgelopen jaren gedeugd heeft. Het eindexamen moet ook voor de scholier een garantie zijn. Het is voor scholieren van belang dat ze weten wat er van hen verwacht wordt met betrekking tot de vakinhoud. Het ISO is geen tegenstander van het verplicht stellen van een '6' op Nederlands, Engels of Wiskunde, als dat de programmatische aansluiting zou bevorderen. Zolang studenten er maar van op aan kunnen dat zij met het behalen van het eindexamen goed genoeg geïnstrumenteerd zijn voor hun vervolgopleiding.

Pedagogisch/Didactische Aansluiting

Bij de pedagogisch/didactische aansluiting zijn zowel de aspecten van aansluiting voor en na de poort van belang. Voor de poort is het 'wennen' aan een andere onderwijsomgeving van belang. Scholieren treden van een kleinschalige schoolse structuur toe tot een vaak veel grootschaligere en minder persoonlijke onderwijscultuur. Om aan deze nieuwe onderwijsvorm te wennen is het goed dat studenten al lange tijd voordat ze daadwerkelijk beginnen met studeren, voeling krijgen met de manier waarop in hogescholen respectievelijk universiteiten onderwijs wordt aangeboden. Meeloopdagen en '1 dag student'-projecten zijn hier goede voorbeelden van. Sommige universiteiten bieden al inhoudelijke trajecten aan voor schoolklassen in de regio zoals de pre-university colleges in Leiden.

De overgang in onderwijsvorm moet bij de overgang ook na de poort niet te groot zijn. Vooral in het eerste jaar dient hiermee rekening gehouden te worden. Na de poort is het belangrijk te zorgen dat studenten gekend worden bij hun opleiding en dat zij regelmatig op de instelling worden verwacht. Zo wordt binding en ritme gecreëerd.

Naast het programmatisch aanbod van het eerste jaar, is nog veel winst te boeken bij de 'intake' van nieuwe studenten. In het Mbo worden al op grote schaal intakegesprekken gevoerd, ook in het hoger onderwijs zou de binding tussen opleiding en student door een dergelijk gesprek kunnen worden vergroot. Het ISO heeft hiertoe eerder een voorstel gedaan in haar reactie op de eindrapportage van Ruim Baan voor Talent¹³. Het ISO wil nogmaals benadrukken dat een zogenaamd 'matchinggesprek' zeer kan bijdragen aan de intake van nieuwe studenten.

Nieuwe Leefomgeving

Op sociaal gebied is de overgang van voortgezet naar hoger onderwijs misschien wel de grootste stap die een student binnen het onderwijs maakt. Veel studenten gaan bij deze overgang zelfstandig wonen. Veel studenten verhuizen ook nog vaak naar een andere regio en vaak naar een stedelijk gebied. Het is ook goed dat studenten deze stap tijdens hun studie maken, zij leren zo zelfstandig en verantwoordelijk te worden. Toch kan deze zelfstandigheid voor problemen zorgen, niet iedereen kan even goed omgaan met volledige zelfredzaamheid. Als deze gevoelens gepaard gaan met een gevoel van anonimiteit binnen de opleiding kan dit tot vertraging of uitval leiden. Daarnaast kunnen, net als in alle andere sectoren, studenten last krijgen van allerlei persoonlijke ongemakken die hun studievoortgang remmen. Het is daarom belangrijk dat opleidingen er goed mee om kunnen gaan als dergelijke moeilijkheden

¹³ ISO *Reactie eindrapportage Ruim Baan voor Talent*, (december 2007)

optreden. Er zijn hierbij twee zaken van belang: ten eerst het voorkomen en ten tweede het signaleren van problemen van sociale aard.

Er is een aantal manieren om te voorkomen dat studenten tegen sociale problemen aanlopen. Studieverenigingen bieden vaak een uitweg voor studenten die nieuw aankomen in een stad, hier kunnen zij snel mensen leren kennen die 'in hetzelfde schuitje' zitten. Uit Leids onderzoek blijkt dat leden van studentenverenigingen sneller studeren en minder uitvallen dan niet-leden van verenigingen¹⁴, de sociale binding van een vereniging kan hiervoor een verklaring zijn. Het is daarom goed dat instellingen deze verenigingen blijven faciliteren. Het contact tussen verenigingen en universiteiten is traditioneel goed, op hogescholen is dit contact echter nog voor verbetering vatbaar¹⁵. Studieverenigingen zijn ook zeer nuttig, zij werken vaak studieondersteunend en spelen in de introductietijd vaak een belangrijke rol bij de kennismaking van eerstejaars studenten.

Natuurlijk zullen er altijd problemen blijven ontstaan waar een instelling weinig aan kan doen. Door in contact te blijven met hun studenten moeten instellingen dit soort problemen signaleren. Als een student met 500 man in een collegebank zit, pikt niemand op dat het minder met hem gaat. Kleinschalige inrichting en persoonlijk contact zijn ook hier de sleutel. Als een opleiding zijn studenten kent, is het ook makkelijker problemen te erkennen en daarbij te helpen.

Verwachtingen omtrent de nieuwe opleiding

Elk jaar wordt veel geld en energie besteed aan het voorlichten van aankomend studenten over hun vervolgopleiding. Het begrip voorlichting houdt gevoelsmatig een zekere mate van objectiviteit in: scholieren informatie aanleveren over de kansen en risico's die ontstaan als zij voor een bepaalde opleiding kiezen. In de praktijk zien we echter mooie brochures, meeloopdagen waarbij elke hogeschool de beste van de wereld lijkt en studenten die toevertrouwen dat alles aan de instelling "fantastisch is". Voorlichten wordt zo eigenlijk een soort werven. En waar je een 'bureau voorlichting' zou verwachten kennen instellingen vooral een 'bureau marketing'. Aansluitingscoördinatoren van hogescholen en universiteiten, die zich bezighouden met de kwalitatieve kanten van de aansluiting, krijgen vaak veel minder ruimte dan de marketingafdelingen die zich vooral op de kwantiteit richten. Dit zou wat meer in evenwicht moeten zijn.

In het eerste jaar is de grootste oorzaak voor uitval dat studenten verkeerde verwachtingen hadden van hun opleiding.¹⁶ De hoge uitval is een punt van zorg waar de instellingen met het ministerie de komende jaren afspraken over gaan maken.¹⁷ De instellingen worden dus geacht te streven naar een kleinere uitval. Dat studenten gebaat zijn bij minder uitval behoeft geen toelichting. Hier is dus een wederzijds belang te ontdekken dat kan worden benut. Instellingen en studenten moeten een opleiding 'samen aangaan'. Dit houdt dus een bewuste en gefundeerde keuze in van een student en een opleiding die daarbij faciliterend en reflecterend optreedt. De instelling moet zowel informatie over het curriculum, arbeidsmarktperspectief, keuzemodules, verwachte onderwijstijd verstrekken maar ook over studiehouding en verwachte vaardigheden. Concrete aanbeveling hiervoor is dan ook het al eerder genoemde 'matchingsgesprek'.

Verder zouden instellingen meer moeite kunnen stoppen in het kennis laten maken met de vervolgopleiding. Het zou bijvoorbeeld goed zijn als in het kader van de maatschappelijke stage een

¹⁴ ICLON *Over verenigingslidmaatschap en studiesucces*, Universiteit Leiden (augustus 2006)

¹⁵ LKvV *Vereniging en Stad: de verhoudingen tussen studentenverenigingen en Hoger Onderwijsinstellingen in Nederland*, (2004)

¹⁶ Onderwijsraad *Een succesvolle start in het Hoger Onderwijs*, (2008)

¹⁷ Strategische Agenda voor hoger onderwijs-, onderzoek- en wetenschapsbeleid, Ministerie van OCW(2007)

week kan worden meegelopen op de beoogde vervolgopleiding. Aankomende studenten hechten er vaak waarde aan met reeds studerende generatiegenoten van gedachten te wisselen en ervaringen te horen. Deze groepen kunnen zich namelijk beter met elkaar identificeren. Instellingen zouden dit beter vorm moeten geven, door zich beschikbaar te laten stellen voor vragen van aspirant studenten. Dit alles het liefst buiten het marketingbeleid van de instelling om.

Buiten de verantwoordelijkheden die de instellingen voor hoger onderwijs en de student zelf hebben in hun voorlichting, ligt er ook een grote verantwoordelijkheid bij het voortgezet onderwijs. Die verantwoordelijk houdt vooral het bewust maken van het belang van een studiekeuze in. Bij veel scholieren dringt het besef door dat een studiekeuze van groot belang is en een verkeerde tot veel ongemak kan leiden. Het is daarom belangrijk dat middelbare scholen meer aandacht besteden aan het 'leren kiezen', Vragen als "Wat vind ik interessant, leuk en belangrijk?" en "Op welke gronden zou ik een keuze willen maken?" zijn hierbij van belang. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het voor het rendement niet veel uitmaakt waarop een student zijn keuze baseert, zolang hij dat maar bewust doet.

De aanbevelingen kunnen als volgt kort worden samengevat:

Wat?	Wie?
<ul style="list-style-type: none"> • Stem de inhoudelijke eisen van het voortgezet en hoger onderwijs beter af 	<ul style="list-style-type: none"> • Sectororganisaties en Ministerie van OCW
<ul style="list-style-type: none"> • Veranker deze eisen in het curriculum en verzeker de functie van het eindexamen als toelatingstest voor het Ho 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerie van OCW
<ul style="list-style-type: none"> • Creëer ritme en binding in het eerste jaar 	<ul style="list-style-type: none"> • Opleidingen in het Ho
<ul style="list-style-type: none"> • Experimenteer met intakegesprekken 	<ul style="list-style-type: none"> • Opleidingen in het Ho
<ul style="list-style-type: none"> • Faciliteer studie- en studentverenigingen in hun functie studenten in hun studie en daarbuiten te ondersteunen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ho-instellingen
<ul style="list-style-type: none"> • Aandacht voor het 'leren kiezen' in het Vo 	<ul style="list-style-type: none"> • Vo-scholen

Mbo-Hbo

In 2004 committeerde het kabinet zich aan de doelstelling per 2010 een deelnameniveau te willen realiseren van 50%. Aangezien het algemeen beeld is dat de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs kwantitatief nog maar weinig kan toenemen, zou bij de verhoging van het deelnameniveau vooral de nadruk moeten liggen op de doorstroom vanuit Mbo-4. Deze stelling gaat uiteraard voorbij aan de winst die te boeken is in het terugringen van de uitval door de kwalitatieve doorstroom.

In 2002 stroomde 52% van de totale Mbo-4 uitstroom door naar het Hbo, in 2005 was dit al 63%¹⁸, er is dus een stijgende lijn te herkennen in het aantal Mbo-ers dat kiest voor de overstap naar het Hbo. Het aandeel van studenten met een Mbo-vooropleiding in het Hbo is inmiddels 30%.¹⁹ Recente cijfers laten zien dat Mbo-instromers na 5 jaar een beter rendement behalen dan hun collega's met een Havo-vooropleiding, 51,4 ten opzichte van 42,1%. Over het algemeen is het rendement hoger in de doorstroom naar een verwante sector.

In 2005 werd de zogenaamde verwantschapsregeling in het Mbo en Hbo afgeschaft. Deze regeling was ingevoerd om bij verwante doorstroom naar het Hbo verkorte programma's aan te bieden. Daarnaast hield deze regeling in dat studenten die gebruik maakten van de regeling een jaar minder studiefinanciering ontvingen. In de praktijk werd de regeling als knellend ervaren. Hogescholen hadden moeite hun programma's in drie jaar rond te krijgen. Onder druk van hogescholen en studentenorganisaties is de regeling diensgevolge afgeschaft. Het probleem dat moest worden opgelost had niet zozeer te maken met het verkorten van de verwante doorstroom maar zo blijkt nu, vooral met de niet-verwante doorstroom. Tussen de 25 en de 30% procent van de Mbo-ers steekt 'schuin' over²⁰. Dat wil zeggen dat zij doorstromen in een niet verwante sector. Over het algemeen is het rendement bij deze oversteek lager, toch zijn er enkele uitzonderingen aan te wijzen. Zo lijken Mbo-4 economie studenten het beter te doen in andere sectoren dan in hun eigen sector.²¹

Programmatische Aansluiting

De omgang met verwante en niet-verwante doorstroom kan worden geschaard in de categorie programmatische aansluiting. Op dit moment geeft een Mbo-4 diploma in principe toelatingsrecht tot het Hbo. Ook het Havo kent toelatingsrecht tot het Hbo. Voor het ISO staat voorop dat een Mbo-4 opleiding wezenlijk andere competenties aanleert dan een Havodiploma. Het is daarom vanzelfsprekend dat Mbo-ers in het Hbo anders worden behandeld dan hun collega's vanuit het Havo. Dit betekent uiteraard niet dat ze in klassikaal verband compleet van elkaar gescheiden moeten worden, de samenkomst van theoretische en meer praktijkgericht insteek is juist een van de krachten van het Hbo.

Wat het ISO betreft betekent een 'andere benadering' dat recht wordt gedaan aan wat de studenten in het Mbo hebben geleerd. Mbo-ers die zich aanmelden bij het Hbo dienen individueel beoordeeld te worden op hun opgedane competenties in het Mbo of in hun eventuele werkervaring nadien. Dit zou kunnen leiden tot een verkort programma maar aan de andere kant kan dit ook betekenen dat sommige Mbo-instromers naast het eerstejaars curriculum een bijspijkerprogramma volgen.

Afspraken over de beoordeling van competenties kunnen het best eerst gemaakt tussen Mbo-instellingen en hogescholen in dezelfde regio. Op die manier kunnen de hogescholen voorkeuren aangeven en Mbo-instellingen hun studenten gericht opleiden richting de doorstroom. Op termijn

¹⁸ Lica *Onderzoeksverslag: Duurzaamheid en versterking Mbo-Hbo*, (2006)

¹⁹ Hbo Raad *Het Hbo ontcijferd 2007*, (2007)

²⁰ Lica (2006)

²¹ Lica (2006)

zouden er ook landelijke afspraken kunnen worden gemaakt over de instroomcompetenties voor de verschillende sectoren in het Hbo

Een complicatie bij het opleiden van Mbo-4 onderwijs is de verhouding tussen het bieden van een arbeidsmarkt- en een doorstroomkwalificatie. Het ISO pleit daarom voor keuzeprogramma's in het Mbo waarbij studenten na hun 2^e of 3^e jaar kunnen aangeven verder te willen in het Hbo. Hogescholen zouden met Mbo-instellingen in de regio doorstroomprogramma's vorm kunnen geven. Deze programma's zouden moeten zijn gericht op een specifieke vervolgopleiding in het Hbo, waardoor een betere inhoudelijke aansluiting gerealiseerd kan worden. In de praktijk zijn hier al goede voorbeelden te noemen, zo voorziet de hogeschool Utrecht in Combi-jaren op plaatselijke Mbo-instellingen. Het is hierbij echter niet de bedoeling dat de doorstroomprogramma's leiden tot verschillende diploma's in het Mbo of afbreuk doen aan de waarde van een Mbo-4 diploma.

Pedagogisch/didactische aansluiting

Veel Mbo-instromers ervaren fricties op het gebied van de didactische aansluiting. Waar het Mbo nog een relatief intensieve opleiding biedt met veel contacturen, kenmerkt het Hbo zich door minder persoonlijk contact met de docenten en een grotere mate van zelfstudie. Voor Mbo-instromers kan dit voor problemen zorgen, het plannen en andere vaardigheden rondom zelfstudie zijn specifiek onderdeel geweest van de benadering van 'het studiehuis' die in het voortgezet onderwijs breed wordt uitgevoerd. Veel Mbo-4 studenten hebben een Vmbo of Mavo-vooropleiding en zouden dus moeite kunnen hebben met de zelfredzaamheid die ook van Havisten wordt verwacht in het Hbo. Door middel van goede begeleiding en meer structuur en ritme in het eerste jaar moet een groot gedeelte van deze aansluitingsfrictie worden gladgestreken. Ook aan deze aspecten van zelfstudie zou in een bovengenoemd doorstroomtraject aandacht kunnen worden besteed.

Leefomgeving

Bij de overgang naar het Hbo zullen sommige studenten verhuizen naar een andere stad. Aangezien Mbo-4 afgestudeerden een gemiddelde leeftijd hebben van ongeveer twintig, zullen sommigen van hen al zelfstandig wonen en zelfvoorzienend zijn. Ook vanwege problemen met de inhoud of vorm van de opleiding kan een student zich onzeker of niet op zijn plaats voelen. Het is belangrijk dat dit soort gevoelens worden opgemerkt en dat deze studenten waar nodig door de instelling worden ondersteund. Bijvoorbeeld door studiecoaching of 'studiebegeleidingsgroepen'.

Verwachtingen omtrent de opleiding

De Verwachtingen omtrent een opleiding hebben zoals gesteld veel te maken met de hoeveelheid en vooral met de kwaliteit van de voorlichting. Als doorstroomtrajecten al vanaf het 3^e of 4^e jaar in het Mbo worden aangeboden moet de voorlichting voor aansluitende Hbo-opleidingen al beginnen in de eerste jaren van de Mbo-opleiding. De doorstroomprogramma's moeten inzichtelijk worden gemaakt voor studenten zodat zij al vroeg gestimuleerd worden in het maken van een afweging over hun vervolgtraject na afronding van het Mbo-4 diploma.

Algemeen kan worden gesteld dat de aansluiting tussen Mbo en Hbo staat of valt bij afstemming en samenwerking tussen hogescholen en Mbo-instellingen. Hogescholen zouden zich al vroeg moeten 'bemoeien' met de Mbo-er om hem de mogelijkheid van doorstroom te laten verkennen. Uiteraard moet niet elke Mbo-4 student naar het Hbo, het werkveld geeft vaak aan behoefte te hebben aan Mbo-4 studenten. Toch is het, gezien de grote en nog steeds groeiende doorstroom van Mbo naar Hbo, goed dat beide sectoren op zoek gaan naar een zo groot mogelijke afstemming, uiteraard met behoud van de identiteit van de beide sectoren.

De aanbevelingen kunnen als volgt kort worden samengevat:

Wat?	Wie?
<ul style="list-style-type: none">• Creëer op doorstroom gerichte trajecten bij Mbo-4 opleidingen	<ul style="list-style-type: none">• Mbo-instellingen en hogescholen in de regio
<ul style="list-style-type: none">• Zorg voor toelating op maat door flexibele toelating van vooral niet-verwante Mbo-4 doorstromers	<ul style="list-style-type: none">• Hogescholen
<ul style="list-style-type: none">• Licht Mbo-4 studenten al in het 2^e of 3^e jaar van hun opleiding voor over de mogelijkheden voor doorstroom naar het Hbo	<ul style="list-style-type: none">• Hogescholen en Mbo-instellingen

Hbo-Wo

Veel studenten uit het Hbo besluiten vroeger, na het behalen de propedeuse, of later, na afronding van de Bachelor, hun studieloopbaan voort te zetten in het wetenschappelijk onderwijs. Deze twee vormen van doorstroom verdienen de nodige aandacht in deze notitie. Aangezien de beide vormen op zeer verschillende momenten plaatsvinden en de studenten bij beide tegen verschillende problemen aan lopen, is ervoor gekozen beide afzonderlijk te behandelen.

In tegenstelling tot de eerdere hoofdstukken over Mbo-Hbo en Vo-Ho zal in dit hoofdstuk niet worden ingegaan op de aansluiting op het gebied van de nieuwe leefomgeving. Bij de doorstroom tussen Hbo en Wo gaat het namelijk vooral om studenten die al een of meerdere jaren aan het hoger onderwijs hebben deelgenomen. Voor de aansluitingsaspecten rondom de nieuwe leefomgeving van Hbo-propedeutici gelden in grote lijnen dezelfde aanbevelingen als voor die eerder bij de doorstroom van voor Vo naar Ho zijn gedaan.

Hbo-propedeuse naar Wo-Bachelor

Voor Hbo-propedeutici geldt een toelatingsrecht in het wetenschappelijk onderwijs, hier mogen wel nadere eisen bij worden gesteld onder andere over verwantschap van het Hbo-propedeuse met de Wo bachelor. Volgens cijfers van de VSNU bedroeg de instroom van Hbo-propedeutici in het Wo in de cohorten 2002-2005 ongeveer 6%²². Uit de zelfde cijfers blijkt ook dat de Hbo-propedeutici over het algemeen minder goed presteren dan vwo-gediplomeerden. Dit geldt in nog sterkere mate voor Hbo-propedeutici met een Mbo-4 vooropleiding. Over het instroomcohort van 2002 trad na 4 jaar 25,8% van de Hbo-propedeutici uit het Wo, tegenover 15,5% van de vwo-gediplomeerden²³.

Inhoudelijke aansluiting

Zoals gezegd hebben Hbo-propedeutici, onder voorwaarden, toelatingsrecht tot het wetenschappelijk onderwijs. Zoals gezegd treedt na 4 jaar 25,8% weer terug uit het wetenschappelijk onderwijs. Dit cijfer ligt aanzienlijk hoger dan de Wo-uitval van vwo-gediplomeerden, namelijk 15,5%. Omdat veel studenten na hun Hbo-propedeuse aansluitingsproblemen ondervinden bij de overstap naar het Wo, gaan er al enige jaren geluiden op om het toelatingsrecht voor Hbo-propedeutici af te schaffen, en Hbo'ers en, in een eerder stadium, havisten ander routes aan te bevelen. Bijvoorbeeld via het vwo of na de Hbo-Bachelor. Het ISO is geen principieel voorstander van het toelatingsrecht voor Hbo-propedeutici, wel is het belangrijk dat studenten zich maximaal kunnen ontwikkelen. Gezien het hoge uitvalscijfer van Hbo-propedeutici kan met recht gezegd worden dat zij een 'risicogroep' zijn in het hoger onderwijs. Dit pleit uiteraard niet direct voor het ontzeggen van de toelating maar voor een veel flexibeler toelatingsregime voor Hbo'ers. Dat wil zeggen dat bij Hbo-propedeuse studenten moet worden bekeken welke kennis en vaardigheden zij nog onvoldoende beheersen om een bepaalde studie met goed gevolg te kunnen doorlopen. Het ISO stelt daarom een inhoudelijk intake assessment voor Hbo-propedeutici in het Wo voor. Dit assessment moet geen norm bevatten die een onderscheid maakt tussen wel of niet toelaten maar simpelweg een beeld moet geven van het competentieniveau van de student en welke aanvullingen daarbij geboden kunnen worden door de universiteit. Daarnaast moet er goed gekeken worden naar welke evidenties kunnen worden verzameld over wat wel en niet werkt, de oorzaken voor het (gebrek aan) studiesucces van Hbo-propedeutici op de universiteit zou beter onderzocht moeten worden.

Pedagogisch/didactische aansluiting

Ondanks het feit dat Hbo en Wo beide hoger onderwijs aanbieden, zijn er grote verschillen waar te nemen tussen de beide onderwijsvormen in ons binaire stelsel. Het Hbo slaagt er bijvoorbeeld in het

²² VSNU, 1cHO 2006. Instroomcohorten 2002-2005

²³ VSNU, 1cHO 2006. Instroomcohorten 2002

algemeen beter dan het Wo in om een structurele begeleidingsstructuur aan studenten te bieden. Ook de manier van lesgeven in bijvoorbeeld hoorcolleges is een groot verschil van benadering waar Hbo-instromers aan zullen moeten wennen. Het ISO pleit er daarom voor dat universiteiten en hogescholen in samenspraak bijvoorbeeld als onderdeel van reeds bestaande samenwerkingsverbanden verkennen welke Hbo-propedeutici een overstap naar het Wo overwegen. Verder kan via meelooptrajecten alvast een kijkje in de keuken worden gegeven van de manier van onderwijs geven en krijgen op een universiteit.

Verwachtingen omtrent de overstap

Dit aspect van de aansluiting grijpt ook enigszins terug op het toelatingsrecht de Hbo-propedeutici. Het ISO vindt het heel belangrijk dat studenten in hun opleiding goed op de hoogte zijn van wat hun diploma waard is. Als aan Hbo-studenten wordt verteld dat ze na een jaar zonder problemen kunnen instromen in het Wo, gaan zij er vaak vanuit dat beide onderwijsvormen goed op elkaar aansluiten en zij dus beschikken over de vereiste bagage om de opleiding met goed gevolg af te gaan ronden. Als we tegelijkertijd naar de uitvalscores kijken van deze studenten kan worden geconstateerd dat de hoopvolle verwachtingen in de praktijk ernstig tegen kunnen vallen. Het is dus van groot belang dat Hbo-propedeutici, zowel door hun hogeschool als de betreffende universiteit, helder wordt gemaakt dat het voor hun enigszins aanpoten zal zijn om te slagen in het Wo. Dat de instroom van Hbo-propedeutici niet alleen kommer en kwel is, moet ook worden benadrukt. Na 4 jaar haalt een derde zijn Bachelor. Meer dan 40% studeert dan nog.²⁴

De aanbevelingen kunnen als volgt kort worden samengevat:

Wat?	Wie?
<ul style="list-style-type: none"> Biedt Hbo-propedeuse instromers een intake assessment aan om eventuele deficiënties op te sporen 	<ul style="list-style-type: none"> Universiteiten
<ul style="list-style-type: none"> Licht Hbo-propedeuse studenten in een vroeg stadium voor over de mogelijkheden en risico's van een overstap naar de universiteit 	<ul style="list-style-type: none"> SLB-begeleiders op hogescholen en aansluitcoördinatoren op universiteiten
<ul style="list-style-type: none"> Biedt propedeuse studenten die een overstap overwegen meeloopdagen aan 	<ul style="list-style-type: none"> Universitaire opleidingen

Hbo-Bachelor Wo-Master

Een van de speerpunten van de invoering van het Bachelor Masterstelsel was de beoogde mobiliteit tussen bachelors en de verschillende Masters. Deze vorm van doorstroom kreeg in de eerste jaren van invoering vooral gestalte door de doorstroom van Hbo-Bachelor in Wo-Master. De onderwijsinspectie deed in verschillende fasen onderzoek naar de toelating in wetenschappelijke Masters²⁵. De Inspectie uitte in het rapport 'BaMa ontkiemt' een aantal zorgen die met name betrekking hadden op de onduidelijkheid van de toelatingsregelingen en de doorstroom van studenten met een Hbo-Bachelor diploma. In het rapport 'BaMa stroomt door' constateerde de onderwijsinspectie dat er in twee jaar tijd

²⁴ VSNU, 1cHO 2006. Instroomcohorten 2002

²⁵ Inspectie van het onderwijs *BaMa ontkiemt* (2005) en *BaMa stroomt door* (2007)

veel inspanning is verricht in het tackelen van deze problemen. De Inspectie acht de toelatingsregelingen inmiddels transparant en billijk²⁶. Daarnaast noemde de inspectie het brede scala aan efficiëntieprogramma's voor de Hbo-Bachelor voor toelating in de Wo-Master. In hetzelfde rapport gaf de Inspectie een aantal nieuwe zorgpunten aan met betrekking tot de doorstroom tussen Bachelor en Masters. Deze zorgpunten hadden onder andere te maken met de validiteit van het gebruikte selectie-instrumentarium en de inrichting van de bekostiging en studiefinanciering voor bepaalde schakeltrajecten. Mede in reactie op dit rapport en de actieve inbreng van het ISO is in de Strategische Agenda voor het hoger onderwijs (2007) opgenomen dat afspraken worden gemaakt om alle schakeltrajecten vorm te geven binnen het bekostigde bestel. Als deze afspraken worden nageleefd is een belangrijke stap gezet in het faciliteren van overstappende Hbo-Bachelors. Op dit moment maken Hbo-Bachelors ongeveer 40% uit van de totale instroom in Wo-masters.

Programmatische Aansluiting

Tussen veel Hbo-Bachelors en Wo-Masters treden nog steeds inhoudelijke discrepanties op, die vaak worden weggewerkt door middel van schakeltrajecten. Het ISO ziet, ondanks de studievertraging die zij vaak opleveren, schakeltrajecten als noodzakelijk om het startniveau van opleidingen te waarborgen. Wel moet zeer kritisch worden gekeken naar hoe deze schakeltrajecten worden ingericht en gepositioneerd. Er ontstaan steeds meer initiatieven om het schakelprogramma waar nodig in te laten dalen in het curriculum van het Hbo. In de vorm van bijvoorbeeld een minor volgen studenten dan al vakken van en/of aan de universiteit waardoor zij in sommige gevallen zelfs meteen na afronding van de Bachelor kunnen beginnen. Het ISO juicht de ontwikkeling van dergelijke trajectintegratie bij opleidingen die minoren kennen van harte toe. Het zal waarschijnlijk niet mogelijk zijn om alle schakelprogramma's in het Hbo-curriculum een plaats te geven, maar waar dit wel mogelijk is of bij de studies waarvan bekend is dat er veel mobiliteit plaatsvindt, is dit voor het ISO een goede optie. Uiteraard moet ervoor gewaakt worden dat er niet teveel van het Hbo-curriculum wordt 'afgesnoept'.

Deze 'doorstroomminors' komen vanwege praktische redenen nog vaak alleen voor in bepaalde regio's waar de plaatselijke hogeschool en universiteit samenwerken. Volgens de Inspectie heeft inmiddels de helft van de universiteiten deze samenwerking enige vorm gegeven.²⁷ Regionale samenwerking levert zeer goede praktijken op en manifesteert zich over het algemeen als de meest succesvolle en intensieve in het hoger onderwijs. Toch leveren deze regioafspraken problemen op voor studenten die vanaf een hogeschool aan een universiteit aan de andere kant van het land willen studeren. Het ISO pleit hierbij niet voor landelijke afspraken waarbij universiteiten met alle hogescholen, of andersom, afspraken met elkaar maken over de vormgeving van minoren. Veel liever zou het ISO zien dat hogescholen minoren wederzijds gaan erkennen. Dit biedt zowel ruimte voor doorstroomminoren als voor alle andere minoren, die Hbo-studenten interesseren aan een andere hogeschool.

Pedagogisch/didactisch

Hbo-Bachelor studenten die instromen in het Wo veranderen eigenlijk van oriëntatie in hun opleiding. Van beroepsgeoriënteerd tot wetenschappelijk georiënteerd. Dit vergt de nodige aanpassing ook in de studiewijze van de studenten. Ook hieraan moet tijdens de schakelprogramma's of doorstroomminoren de nodige aandacht worden besteed. Het ISO pleit ervoor om Hbo-Bachelors die doorstroom beogen zo snel mogelijk kennis te laten maken met de universiteit en daar tijdens het schakeltraject mee te kijken met onderzoek en onderwijs, bijvoorbeeld door meeloopdagen.

Verwachtingen omtrent de overstap

In 'BaMa ontkiemt' sprak de Inspectie nog haar zorgen uit over de kwaliteit en vooral de duidelijkheid van voorlichting aan Hbo-Bachelor studenten. In 2005 was volgens de Inspectie nog onvoldoende

²⁶ Inspectie van het onderwijs *BaMa stroomt door* (2007)

²⁷ Inspectie van het onderwijs, *BaMa stroomt door* (2007)

kennis van de verschillende Masteropleidingen. Daardoor was ook voor studenten vaak niet duidelijk aan wat voor programma zij begonnen en wat daar van hen verwacht werd. In 2007 concludeert de Inspectie dat op dit punt grote stappen zijn gemaakt. Het ISO ziet op dit punt zelf ook verbeteringen. Het ISO wil echter de focus verleggen van de voorlichting van de daadwerkelijke programma's an sich naar de kwaliteit van deze voorlichting. Vaak weten studenten niet goed waarom zij een schakelprogramma moeten doen, hoeveel tijd en geld hen dit precies kost en wat hun positie is na afronding van het schakelprogramma. Hier zou ook tijdens de Studieloopbaanbegeleiding (Slb) aandacht aan moeten worden besteed. Daarnaast worden schakelprogramma's nog te weinig flexibel ingezet. Veel studenten met verschillende achtergronden volgen vaak allemaal dezelfde onderdelen van het schakelprogramma terwijl zij, zo verneemt het ISO, vaak dubbelingen merken met hun vooropleiding. Ook hier pleit het ISO voor een meer flexibele en meer gedifferentieerde aanpak van de instroom.

De aanbevelingen kunnen als volgt kort worden samengevat:

Wat?	Wie?
<ul style="list-style-type: none"> • Integreer zoveel mogelijk schakeltrajecten in het reguliere curriculum om studievertraging te beperken 	<ul style="list-style-type: none"> • Hogescholen en universiteiten (in de regio)
<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor wederzijdse erkenning van (doorstroom)minoren om mobiliteit te bevorderen 	<ul style="list-style-type: none"> • Hogescholen en eventueel landelijke opleidingsoverleggen
<ul style="list-style-type: none"> • Laat studenten ook fysiek kennismaken met de universiteit tijdens de schakelprogramma's 	<ul style="list-style-type: none"> • Hogescholen en Universiteiten
<ul style="list-style-type: none"> • Richt flexibele schakeltrajecten in, gericht op de specifieke situatie van de studenten 	<ul style="list-style-type: none"> • Universitaire opleidingen (Masters)

Conclusie en Aanbevelingen

In deze notitie werd ingegaan op specifieke aansluitingsaspecten van de verschillende 'scharnierpunten' rondom het hoger onderwijs. Uit de vorige hoofdstukken kwam impliciet of expliciet een aantal overstijgende zaken naar voren die over de hele linie van nut zijn voor de aansluiting en de doorstroom. In dit hoofdstuk zal, bij wijze van een conclusie, een aantal algemene aanbevelingen worden gedaan om de aansluiting in te praktijk te vergemakkelijken en/of te verbeteren.

Evidence based beleid

Er bestaan veel vermoedens over maar men is er nog steeds niet in geslaagd de kritische succesfactoren in kaart te brengen waarmee een student als zeker slaagt in het hoger onderwijs, zeker niet op individueel niveau. In het kader van 'evidence based beleid' zou er energie in moeten worden gestoken om longitudinaal onderzoek te doen naar de leerprestaties van studenten en welke factoren een positieve en welke een negatieve invloed hebben op leer- en studieprestaties.

Er zijn op dit moment al veel goede voorbeelden waarbij hogescholen en universiteiten leerprestaties van hun studenten terugkoppelen aan de Vo-school waar deze studenten vandaan kwamen. Op basis van deze terugkoppeling hebben deze scholen de mogelijkheid hun vakinvulling of didactische benadering aan te passen teneinde hun scholieren succesvoller te laten studeren. Wat het ISO betreft is dit een zeer waardevol instrument waarmee instellingen voor voortgezet en hoger onderwijs hun gezamenlijke verantwoordelijkheid samen op kunnen pakken. Het ISO pleit dan ook voor een veel bredere invoering van deze uitwisseling van gegevens. Het ISO volgt met grote belangstelling de voortgang van de ontwikkeling van het Elektronisch Leerdossier (ELD).

Eindtermen Vo afstemmen met vervolgonderwijs

In regio's steken steeds meer interessante samenwerkingsverbanden tussen Vo en Ho de kop op. Toch zie je op landelijk niveau dat de ontwikkelingen van het Vo en het Ho divergeren. Waar het voortgezet onderwijs steeds meer differentieert in profielen en de verschillende vakkenpakketten daarbinnen, geeft het hoger onderwijs, en voornamelijk het Hbo, aan dat zij het liefst iedereen binnen laat en zelf proefondervindelijk bepaalt wie wel of niet geschikt is voor de opleiding. Wat het ISO betreft is dit niet wenselijk. Studenten moeten zo vroeg mogelijk helder hebben wat op welk moment hun mogelijkheden zijn met een diploma of een graad. Het ISO blijft het eindexamen de toelatingstest bij uitstek vinden om het Ho te betreden en met succes te doorlopen. Dat het niveau van het eindexamen onder druk staat, is een zorgelijke ontwikkeling. Hogescholen en universiteiten zien zich genoodzaakt studenten via self-assessments en dergelijke te controleren op hun geschiktheid. Wat het ISO betreft worden de eindtermen van het voortgezet onderwijs grondig herzien, het hoger onderwijs moet hierin mee kunnen praten en voorkeuren kunnen aangeven met betrekking tot algemene of vakspecifieke kennis of vaardigheden. Op deze manier moet het vertrouwen in het eindexamen als bewijs voor het bezit van kennis en vaardigheden die aansluiten bij de verwachtingen van het Hoger onderwijs, kunnen blijven bestaan.

Samenhangende en structurele SLB-trajecten

Het hoger onderwijs kent zoals aangegeven een grote afhankelijkheid naar het voorbereidend onderwijs. Zoals gezegd is slechts een derde van de studenten in het hoger onderwijs over de wijze waarop zij in het Vo begeleid zijn. De Studieloopbaanbegeleiding (SLB) zou een veel steviger positie moeten krijgen in het Voorgezet Onderwijs. Het ISO pleit er daarom voor SLB in het curriculum te verankeren. Hierbij moet niet alleen aandacht zijn voor welke studie scholieren willen kiezen maar vooral ook voor het 'leren kiezen' het leren stellen van prioriteiten en het reflecteren op wat zij leuk, interessant en belangrijk. Ondanks dat het 15-jarigen in een belangrijke levensfase lang niet altijd kwalijk kan worden genomen dat zij weinig bezig zijn met hun vervolgstudie hebben zij hierin uiteindelijk toch een belangrijke verantwoordelijkheid. Universiteiten en hogescholen organiseren veel voor deze

scholieren, deze activiteiten zouden veel beter kunnen worden benut als scholieren het belang van hun studiekeuze eerder leren inzien. De middelbare school moet hierbij veel meer dan nu het geval is, stimuleren en begeleiden.

Oriëntatie en verwijzing

In de studiekeuze wordt vaak gepraat in een 3-fasen model. Oriëntatie, selectie en verwijzing. Wat het ISO betreft is oriëntatie, in zijn diverse vormen, de belangrijkste fase van deze drie. In het oerwoud van opleidingen dat het hoger onderwijsbestel rijk is, is het van belang dat studenten zelf een voorselectie maken van opleidingen en soms daarmee ook beroepen die zij graag willen volgen of uitoefenen. Als eerste is van belang dat studenten beschikken over de nodige zelfkennis, in de vorige paragraaf werd hier op ingegaan. Daarna moet de student zijn eigen profiel 'matchen' met dat van een opleiding. Hiervoor is kennis van opleidingen noodzakelijk die studenten vaak vergaren op internet, maar ook op allerlei beurzen en open dagen. Als een student zijn 'match' heeft gevonden, heeft er al een flinke mate van zelfselectie plaatsgevonden. In de selectie door opleidingen ziet het ISO dan ook geen heil. Wel hebben we kunnen constateren dat scholieren door verschillende factoren toch nog vaak een verkeerd beeld hebben van de opleiding. Hiervoor is de fase van verwijzing van belang. Het ISO heeft daarom het invoeren van het 'matching-gesprek' voorgesteld. Dit is een gesprek dat geldt als afronding van de oriëntatiefase en begin van de verwijzingsfase. In dit gesprek wisselen student en opleiding eerlijk en open de verwachtingen uit die zij van elkaar hebben. Mocht hierbij blijken dat de verwachtingen van opleiding en student te ver uiteen lopen kan de opleiding adviseren een andere opleiding, al dan niet binnen de instelling, te gaan volgen. Student en opleiding hebben hierbij een gezamenlijk belang, beiden hebben er geen baat bij dat de student door verkeerde verwachtingen uitvalt.

Begeleidingsstructuur die signaleert en ondersteunt

Waar de aansluiting aspecten vóór de poort kent, kent zij die ook na de poort. De begeleiding, vooral in het eerste jaar is hier een voorbeeld van. Deze notitie heeft willen aantonen dat de redenen van vertraging en uitval zeer divers en complex zijn. Het is vaak zeer lastig om problemen te herkennen bij studenten zeker als zij zeer weinig worden verwacht in de collegebanken. Door studenten vaker te spreken moet de instelling in eerste instantie vooral in staat zijn problemen, van welke aard dan ook, te signaleren bij studenten. Dat dit lastig is in een collegezaal met 200 studenten behoeft geen uitleg. Het ISO pleit er daarom voor dat instellingen meer moeite doen om hun studenten te leren kennen en ze in het eerste jaar regelmatig al dan niet gestructureerd te spreken over hoe zij hun voortgang ervaren en tegen welke problemen zij aanlopen. Alleen als deze problemen worden gesignaleerd, kan worden gewerkt aan een oplossing.

Het ISO ziet ook dat studenten studie- en studentenverenigingen ervaren als platforms waar zij snel sociale contacten op kunnen doen. Dit kan hun aanpassing in een nieuwe leef- en leeromgeving bevorderen. Het ISO pleit dan ook voor verregaande samenwerking met en facilitering van studie- en studentenverenigingen.

Schakelprogramma's zoveel mogelijk in het curriculum

Schakelprogramma's zijn voor studenten niet altijd wenselijk, toch ziet het ISO de meeste schakeltrajecten als noodzakelijk om het beginniveau van een bepaalde opleiding te verlagen. Het ISO ziet hierbij wel mogelijkheden om deze trajecten zoveel mogelijk in te bedden in de vooropleidingen. Uiteraard zonder het eindniveau van deze vooropleidingen aan te tasten. Bestaande voorbeelden hiervan in het Mbo en het Hbo worden goed gewaardeerd door de studenten. De mogelijkheden hiervoor zouden moeten worden onderzocht en waar nodig worden uitgebreid.

Flexibele toelating bij niet verwante instroom

Zoals gezegd hecht het ISO zeer aan afstemming van 'aansluitende' opleidingen (bijvoorbeeld Havo naar Hbo en Vwo naar Wo). Bij afronding van de voorbereidende opleiding moet zoveel mogelijk naadloos kunnen worden aangesloten op de vervolgopleiding. Dit zou ook moeten gelden voor verwante opleidingen van Mbo-4 naar Hbo, vooral door in de laatste fase te differentiëren. Opleidingen met een diverse instroom van ook niet-verwante vooropleidingen zouden veel meer maatwerk moeten bieden aan deze groep en zo specifieke competenties en daarmee ook deficiënties van studenten in kaart moeten brengen. Op deze manier kan door middel van trajectverkorting waar het kan, en bijspijkerprogramma's waar het moet, aan deze studenten een optimale opleiding worden geboden.